

І. А. Толкачова,
кандидат юридичних наук

Д. О. Полінська,
студентка

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОБСЄ

У статті розглядаються особливості діяльності ОБСЄ. Досліджується роль ОБСЄ у вирішенні питань захисту прав і свобод людини, безпеки, утвердження миру, стабільності і демократії.

Ключові слова: права і свободи, гарантії, демократія, організація, безпека.

И. А. Толкачёва, Д. А. Полинская

Европейский механизм защиты конституционных прав и свобод человека в контексте деятельности ОБСЕ

В статье рассматриваются особенности деятельности ОБСЕ. Исследуется роль ОБСЕ в решении вопросов защиты прав и свобод человека, безопасности, утверждения мира, стабильности и демократии.

Ключевые слова: права и свободы, гарантии, демократия, организация, безопасность.

I. Tolkachova, D. Polinska

European mechanism of protection of constitutional rights and freedoms of a person in the context of activity of OSCE

Peculiarities of activity of OSCE are considered in the article. The role of OSCE in solving questions of protection of human rights and freedoms, security, strengthening of peace, stability and democracy is researched.

Key words: rights and freedoms, guarantees, democracy, organization, security.

Постановка проблеми та її актуальність.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності нашої держави.

Оскільки Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) є найбільшою в світі міжнародною трансатлантичною міжурядовою регіональною організацією, яка вирішує питання безпеки, утвердження миру, стабільності і демократії, важливим є вивчення особливостей її діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням діяльності ОБСЄ та перспективами її розвитку займалися А. В. Єрмолаєв,

К. А. Кононенко, О. О. Резнікова, Б. О. Парохонський, Г. М. Яворська, М. О. Паламарчук та інші.

Метою статті є вивчення особливостей діяльності ОБСЄ та європейського механізму захисту прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. Включаючи п'ятдесят сім (57) держав-учасниць (рішення Ради Міністрів ОБСЄ № МС.ДЕС/2/12 від 21 листопада 2012 р. про приєднання Монголії до ОБСЄ), ОБСЄ є інструментом раннього попередження, запобігання конфліктів, регулювання криз і пост конфліктного відновлення, сприяє подоланню розбіжностей між державами та формуванню довіри на основі співробітництва. ОБСЄ дотримується концепції всеосяжної безпеки і веде роботу по трьох її вимірах – вій-

ськово-політичному, економіко-екологічному і людському. НБСЄ (Нарада з безпеки та співробітництва в Європі) скликана 1 серпня 1975 р. як постійно функціонуючий багатосторонній форум для діалогу між Сходом та Заходом, у липні 1992 р. була проголошена ООН регіональною структурою, а у грудні 1994 р. в результаті Будапештського саміту, здобувши статус міжнародної організації, перейменована на ОБСЄ.

Важливими віхами розвитку ОБСЄ стали засідання держав-учасниць у Белграді (1977-1978 рр.), Мадриді (1980-1983 рр.), Відні (1986-1989 рр.). Етапного значення набули зустрічі держав-учасниць ОБСЄ на найвищому рівні в Парижі (1990 р.), Гельсінкі (1992 р.), Будапешті (1994 р.), Лісабоні (1996 р.), Стамбулі (1999 р.) та Астані (2010 р.).

Верховна Рада України набула членства в Парламентській асамблеї (ПА) ОБСЄ за правонаступництвом 30 січня 1992 р. Порядок формування Постійної делегації Верховної Ради України у ПА ОБСЄ визначається Положенням «Про Постійну делегацію Верховної Ради України у Парламентській асамблеї Організації з безпеки і співробітництва в Європі».

Характерними особливостями ОБСЄ як міжнародної організації є:

- відсутність єдиного традиційного установчого документу (статуту);
- консенсус як один з обов'язкових організаційних принципів.

Із вищезазначеного стає зрозумілим, що наслідком таких особливостей стає складність процесу розробки та прийняття політичних рішень в ОБСЄ.

До основних установчих актів ОБСЄ відносять:

Заключний акт конференції з безпеки та співробітництва в Європі (1 серпня 1975 р.), м. Гельсінкі (The Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe) [1] – документ закріпив 10 принципів взаємовідносин між державами, які отримали назву «принципи мирного співіснування»: суверенна рівність, повага прав суверенітету; незастосування сили і загрози силою; непорушність кордонів; територіальна цілісність держав; мирне врегулювання супе-

речок; невтручання у внутрішні справи; повага до прав людини і основних свобод, включно зі свободою думки, совісті, релігії і переконань; рівноправність і право народів на самовизначення; співробітництво між державами; добросовісне виконання зобов'язань з міжнародного права;

Принцип мирного співіснування не вказаний у якості самостійного принципу у Декларації 1970 р., не дивлячись на те, що вона розроблялася з ініціативи соціалістичних держав, що запропонували кодифікувати принципи мирного співіснування [2].

Паризьку хартію для нової Європи (Charter of Paris for a New Europe) від 21 листопада 1990 р., м. Париж – документ проголосив «тверду відданість демократії, заснованій на правах людини та фундаментальних свободах; процвітання через економічну свободу і соціальну справедливість; рівну безпеку для всіх країн» [3];

Хартію європейської безпеки (Charter for European Security) від 19 листопада 1999 р., м. Стамбул – документом посилено роль ОБСЄ в операціях з підтримки миру; ухвалено Платформи спільної безпеки; створено групи швидкої експертної допомоги та співпраці (REACT); розширено повноваження ОБСЄ виконанням поліцейських функцій; створено Оперативний центр з планування і проведення операцій та посилення процесу політичних консультацій в рамках ОБСЄ через створення Підготовчого комітету під егідою Постійної ради ОБСЄ [4].

Регіон відповідальності ОБСЄ охоплює Європу, Далекий Схід, Центральну Азію та Північну Америку. Крім того, з ОБСЄ підтримують зв'язки різного рівня та інтенсивності низка держав інших регіонів – Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Марокко, Туніс; Афганістан, Республіка Корея, Таїланд і Японія.

Офіційні мови ОБСЄ: англійська, французька. Країна штаб-квартири ОБСЄ: Австрія. Місто штаб-квартири ОБСЄ: Відень.

Уже в Гельсінському Заключному Акті [5], основоположною складовою якого стала Декларація про принципи, якими держави-учасниці будуть керуватися у взаємних відносинах, учасники Наради відзначили «загальне значення прав людини та основних свобод, повага до

яких є суттєвим фактором миру, справедливості і благополуччя...». VII принцип співробітництва держав – учасниць НБСЄ, проголошував їх обов'язок поважати права і свободи людини без розрізнення раси, статі, мови і релігії.

Особливе значення для розвитку НБСЄ і ОБСЄ мали положення Паризької хартії для нової Європи, які були прийняті під час зустрічі голів держав і урядів держав-учасниць НБСЄ 21 листопада 1990 р. У цьому документі проголошується: «Демократичне управління ґрунтується на волі народу, яка виявляється регулярно в ході вільних і справедливих виборів. В основі демократії лежить повага людської особистості та верховенства закону. Демократія є найкращою гарантією свободи виявлення своїх поглядів, терпимості щодо всіх груп у суспільстві та рівності можливостей для кожної людини». ОБСЄ відіграє значну роль у врегулюванні конфліктів і захисті прав етнічних, мовних та релігійних меншин.

Мадридська зустріч 1983 р. – підтвердження державами-учасницями своїх зобов'язань за Заключним актом щодо прав людини, висловлення рішучості щодо удосконалення своїх національних законів і адміністративних правил в галузі прав людини, підкреслення важливості дотримання рівноправ'я чоловіків і жінок, взяття зобов'язання забезпечувати права і свободи професійних спілок [6]. Акцент у документі зроблено на практичній реалізації десяти принципів зафіксованих у Заключному акті.

Віденська зустріч 1989 р. – розширення підстав заборони дискримінації, публікування і розповсюдження міжнародних документів, національних законодавчих актів і адміністративних правил про права людини в навчальних закладах, забезпечення необхідним правовим захистом усіх хто виборює свої права; поліпшення правових можливостей національних меншин [7].

Копенгагенська нарада Конференції з людського виміру 1990 р. – розроблено принципи складові правової держави, розширено перелік основних прав і свобод громадян держав-членів та іноземців: розширено межі вільного пересування та контактів між людьми, поліпшено процедури дотримання прав національних меншин.

Паризька зустріч 1990 р. – підписано Хартію для нової Європи – повага особистості і верховенство закону, розширення механізму людського виміру з залученням нових процедур, експертів у галузі прав людини.

Московська нарада Конференції ОБСЄ 1991 р. – створено інститут ОБСЄ, місії експертів, і місії доповідачів при вирішенні питань людського виміру ОБСЄ на території відповідних держав.

Відповідно до ст. 102 Статуту ООН кожен договір і кожна міжнародна угода, укладена будь-яким членом ООН, мають бути зареєстровані в Секретаріаті ООН. Гельсінський заключний акт не було зареєстровано у Секретаріаті ООН, отже, сторони, що його підписали, не зможуть посилалися на нього як на міжнародний договір в жодному з органів ООН, тобто він не визнається як міжнародно-правовий акт. Отже, необхідно пам'ятати, що документи ОБСЄ не мають юридично обов'язкової сили, не створюють міжнародно-правових зобов'язань, але встановлюють загальновизнані стандарти, наприклад – у сфері захисту прав людини, і мають політично обов'язковий характер для держав-учасниць. Хоча порушення політичних норм так само не бажане, як і порушення норм міжнародного права, імплементація положень таких документів залежить від доброї волі держав.

Основна причина політичності характеру документів – відсутність інституціонального механізму нагляду за виконанням рішень ОБСЄ. Засобом надання обов'язковості політичним документам ОБСЄ є включення їх положень до інших юридично обов'язкових документів.

Верховний комісар у справах національних меншин (ВКНМ) ОБСЄ – посадова особа ОБСЄ [8]. Пост заснований в 1992 р. на Гельсінському саміті НБСЄ. Відповідно до мандату від 10 липня 1992 р. ВКНМ діє під егідою Комітету старших посадових осіб (КСПО) (в 1994 р. перейменовано на керівну раду). Управління розташовується в Гаазі [9]. Основний метод роботи – «тиха дипломатія», завдання – раннє попередження конфліктів і термінові дії щодо запобігання переростання міжетнічної напруженості в конфлікт. Комісар призначається на три-

річний період, який може бути продовжений не більше ніж на один трирічний строк.

ВКНМ не розглядає порушення зобов'язань у рамках ОБСЄ щодо окремих осіб і не розглядає питання національних меншин в ситуаціях, пов'язаних з тероризмом. ВКНМ має діяти конфіденційно. Проблеми національних меншин у тій державі, громадянином якої є комісар, і проблеми тієї національної меншини, до якого він належить, він може розглядати лише при особливій згоді всіх безпосередньо причетних сторін, включаючи державу, про яку йде мова.

Спеціальні доповіді ВКНМ можуть передавати:

1) уряди держав-учасниць;

2) представники асоціацій, неурядових організацій, релігійних та інших безпосередньо зацікавлених груп національних меншин у районах з найбільш напруженою ситуацією, які уповноважені особами, що належать до таких національних меншин, представляти їх (за виключенням тих груп, які на практиці є прихильниками тероризму чи насильства п. 25 Мандату).

З 20 серпня 2013 р. Астрід Торс номінована як Верховний Комісар ОБСЄ у справах національних меншин. Рада Міністрів 57 держав-учасників ОБСЄ призначила нового Верховного комісара на трирічний термін.

Верховний комісар у справах національних меншин (ВКНМ) є інструментом запобігання конфліктів. ВКНМ спрямована на запобігання та деескалацію напруженості, пов'язаної з проблемами національних меншин в регіонах ОБСЄ. Мета полягає в тому, щоб виявити напруження на якомога ранньому етапі. У разі необхідності Верховний комісар також може привернути увагу держав-учасниць ОБСЄ до окремих тривожних подій.

Завдання ВКНМ були узгоджені державами-учасниками ОБСЄ в 1992 р. Бюро ВКНМ знаходиться в Гаазі. Астрід Торс є наступницею норвежця К. Воллебека у ролі Верховного комісара.

Астрід Торс має солідний міжнародний досвід і з питань меншин так само, як і з розвитку політики щодо імміграції та біженців на національному рівні та на рівні ЄС. Пані Торс була членом парламенту Фінляндії з 2004 року. З

2007 р. по 2011 р. вона обіймала посаду міністра міграції та європейських справ Фінляндії. У період з 1996 р. по 2004 р. вона була членом Європейського парламенту.

Висновки. Розроблені людством протягом багатьох століть найпрогресивніші ідеї та основні гарантії гідного існування людини, захисту її прав і свобод були втілені в основоположних міжнародних документах. Так, прийняті міжнародним співтовариством договори закріплюють стандарти і принципи у галузі прав людини, встановлюють верховенство загальнолюдських цінностей над усіма іншими, мають значний вплив на формування національного законодавства як у цілому, так і на окремі його інститути. Основна ідея цих актів – закріплення і забезпечення прав людини державою. Головними з них, на нашу думку, є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Європейська конвенція про захист прав і фундаментальних свобод людини з протоколами (1950 р.), Європейський соціальний статут (1961 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Підсумковий акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989 р.), Документ Копенгагенської наради-конференції з людського виміру НБСЄ (1990 р.), Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 р.), Європейська конвенція про громадянство (1997 р.) та інші.

Література

1. OSCE – Organization for Security and Cooperation in Europe – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Organization_for_Security_and_Cooperation_in_Europe#History.

2. *Принцип* мирного співіснування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravodom.com/mzhnarodne/19/358-princip-mirnogo-spivisnuvannya>.

3. *Паризька хартія* для нової Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_058.

4. *Хартія* європейської безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_166.

5. *Гельсінський* Заключний Акт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055.

6. *Мадридська* зустріч 1983 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakony.com.ua/p---/41411-pidsumkovii-dokument-madridskoyi-zustrichi-predstavnikiv-derzhav-uchasnic-nbsye-1983>.

7. *Віденська* зустріч 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.referat.com/Віденська_зустріч_представників_держав_учасниць_НБСЄ.

8. *Мінська* група ОБСЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://znaimo.com.ua/Мінська_група_ОБСЄ.

9. *Гаага* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znaimo.com.ua/Гаага>.

References

1. *OSCE* – Organization for Security and Cooperation in Europe – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Organization_for_Security_and_Cooperation_in_Europe#History.

2. *Printsip* mirnogo spivisnuvannya [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

<http://pravodom.com/mzhnarodne/19/358-princip-mirnogo-spivisnuvannya>.

3. *Parizka* hartiya dlya novoyi Evropy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_058.

4. *Hartiya* Evropeyskoyi bezpeky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_166.

5. *Gelsinskyi* Zaklyuchnyi Akt [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055.

6. *Madridska* zustrich 1983 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakony.com.ua/p---/41411-pidsumkovii-dokument-madridskoyi-zustrichi-predstavnikiv-derzhav-uchasnic-nbsye-1983>.

7. *Videnska* zustrich 1989 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://ua.referat.com/Віденська_зустріч_представників_держав_учасниць_НБСЄ.

8. *Minska* grupa OBSE [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://znaimo.com.ua/Мінська_група_ОБСЄ.

9. *Gaaga* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://znaimo.com.ua/Гаага>.